

NYELVI DOMINANCIA VIZSGÁLAT MAGYAR–SZERB ÉS SZLOVÁK– SZERB KÉTNyelvűEKNEÉL BILINGVÁLIS NYELVI PROFIL (BLP) KÉRDŐÍVVEL**

A dolgozat célja két szerbiai kétnyelvű csoport – egy magyar–szerb és egy szlovák–szerb – összehasonlítása a Kétnyelvű nyelvi profil kérdőív (Bilingual Language Profile, BLP, Birdsong–Gertken, & Amengual, 2012) használatával. A BLP kérdőív megfelelő önbeszámolás eszköz arra, hogy két kétnyelvű csoportot összehasonlítsunk a nyelvi háttérüket illetően: a nyelvelsajátítás történetét, a nyelvhasználatot, nyelvtudást és a nyelvi attitűdöket mérve. A globális nyelvi pontszám a kétnyelvűek nyelvi dominanciájának meghatározására ad lehetőséget, a nyelvek pontszámokban értékelhetők. A felmérés az Újvidéki Egyetemen valósult meg, a magyar–szerb kétnyelvű csoportban 23 személy, a szlovák–szerb csoportban pedig 19 résztvevővel. A két csoportot összehasonlítva nem találtunk jelentős különbségeket sem az anyanyelvi, sem a második nyelvi tudásban. A magyar–szerb csoportban a nyelv használatának története, a nyelvtudás és a nyelvi attitűdök mutattak jelentős különbséget az első és a második nyelv között. A szlovák–szerb csoportban nem találtunk ilyen különbségeket. A második nyelvet figyelembe véve a nyelvi attitűdök mindkét csoportban korreláltak a nyelvtudás szintjével és a (pozitívabb) másodnyelvi attitűdökkel, míg a szlovák–szerb kétnyelvűeknél a nyelv használatának története – a korai kezdet és a minél hosszabb kapcsolat a második nyelvvél – és a használat gyakorisága is pozitív kapcsolatban állt a pozitív hozzáállással.

Kulcsszavak: kétnyelvűség, nyelvi dominancia, Kétnyelvű nyelvi profil kérdőív (Bilingual Language Profile), magyar–szerb kétnyelvűek, szlovák–szerb kétnyelvűek.

---

* halupka.resetar@ff.uns.ac.rs

** A tanulmány a Szerb Köztársaság Oktatási, Tudományügyi és Technológiai Fejlesztési Minisztériumának 178002. számú projektuma keretében készült. A kutatás eredményeinek egy része a 6th *Novi Sad workshop on Psycholinguistic, neurolinguistic and clinical linguistic research* című műhelymunkán került bemutatásra 2018. áprilisában.

1. BEVEZETÉS

A kétnyelvűség nem egy egységes jelenség, hanem „számos típusa létezik, melyekben a két nyelv helyzete és viszonya más és más” (Göncz, 2004a: 272). A kétnyelvűségkutatás témakörei egyre szerteágazóbbak. Az utóbbi években a kétnyelvűség és az affektív szféra is összefonódik, például az érzelmi ingerek feldolgozása, a kétnyelvűség és az empátia kapcsolata, vagy a kétnyelvűségnek a kognitív működésre gyakorolt hatása a legvonzóbb témák közé tartoznak (Bialystok et al., 2004; Eilola–Havelka & Sharma, 2007; Bialystok et al., 2009; Dewaele–Wei, 2012). Az ilyen kutatások és minden két- vagy többnyelvű személyekkel végzett kutatás esetében szükség van arra, hogy a nyelvtudást és a gyakorlatot valamilyen módon, minél pontosabban mérni tudjuk és háttéradataink legyenek róla.

A tanulmány egy olyan mérőeszközt és annak szerbiai használatát mutatja be, amely a kétnyelvűségkutatásban hasznos, többek között a kétnyelvűek nyelvi dominanciájának, nyelvhasználatának és nyelvtudásának mérésére. Ilyen kérdőívre minden olyan esetben szükség van, amikor kétnyelvűekkel végzünk kutatást és a résztvevők nyelvi háttérét, nyelvi jellemzőit kívánjuk feltárni, esetleg csoportokat is össze akarunk vetni. A munka fő témája a Birdsong, Gertken és Amengual által 2012-ben kifejlesztett Kétnyelvű nyelvi profil kérdőív (Bilingual Language Profile, rövidítve BLP), amely a nyelvi dominanciát hivatott mérni. Maga a nyelvi dominancia fogalma számos téren fontosnak bizonyul. A nyelvhasználat, a megismerés és az érzelmek terén például előrejelzi a mondattani feldolgozásban jelentkező transzfert (Rah, 2010), befolyásolja a kódváltási mintákat (Basnight–Brown–Altarriba, 2007), meghatározza mely nyelven folyik a mentális számítás (Tamamaki, 1993), kihat a két nyelv hasznosságának, gazdagságának, szépségének értékelésére (Dewaele, 2004), stb. A klinikai kutatások során bebizonyosult, hogy az Alzheimer-kór különböző mértékben befolyásolja a domináns és nem domináns nyelvet (Gollan et al., 2010), a dadogás súlyosságát is kapcsolatba hozták már a nyelvi dominancia fogalmával (Howell et al., 2004; Lim et al., 2008) és jelentősnek bizonyult a nyelv választást illetően a leghatékonyabb nyelvi terápiás kezelés kialakítása érdekében (Amengual–Gertken–Birdsong, 2014).

A nyelvi dominancia fogalma gyakran használatos a kétnyelvűségkutatásokban, de sok esetben homályosan van jelen: ahogy azt Treffers–Daller (2011) is kiemeli, sokszor nem objektíven mérik a kutatók, illetve nem világos, hogy a nyelvtudás mely dimenziójára mutat rá, milyen különbséget emel ki a kétnyelvű beszélő nyelveit illetően. Fontos hangsúlyozni, hogy a nyelvi dominancia fogalma nemcsak a nyelvi képességet foglalja magába, hanem a folyékony nyelvhasználatot, az adott nyelven való gondolkodás képességét, a

kulturális azonosulást, a nyelvhasználat gyakoriságát is. Tehát, a nyelvi dominancia nem egyenlíthető ki a nyelvtudással, hiszen az előbbi a kétnyelvűség természetéből fakad és szükségszerűen relativisztikus, mivel a két nyelvben fennálló kompetenciák kapcsolatát feltételezi, míg a nyelvtudás meghatározása nem igényel kétnyelvű kontextust.

Lambert nevéhez a kiegyenlített (balansz) és az egyenlőtlen (domináns) kétnyelvűek megkülönböztetése fűződik: az elsőben a nyelvtudás mindkét nyelven azonos szintű, míg a másodikban eltérő (Bartha, 2005). Bartha kiemeli, hogy „Az azonos kompetenciák még ugyanazon személy esetében sem azonos mértékben jelentkeznek minden funkcióban és szintéren, s az egyik vagy a másik nyelvrendszer relatív dominanciája az egyén különböző életszakaszaiban is változatosságot mutathat.” (Bartha, 2005: 185). Göncz szerint a nyelvi dominancián „az egyik nyelv lényegesen jobb ismeretét (domináns kétnyelvűség) kell érteni, míg a nyelvi egyensúly vagy nyelvi balansz a két nyelv egyforma ismeretét jelzi” (Göncz, 1985: 16). A szerző szerint ez a jelenség a kétnyelvűség fokával és a nyelvismeretben jelenlevő eltérésekkel van kapcsolatban.

Pavlenko (2012: 408) a mindennapi helyzetekre fókuszál, szerinte a dominancia „a könnyedebb nyelvhasználatot és lexikális hozzáférést” jelenti. Hasonló állást foglalnak Harris és társai (Harris et al., 2006: 64) is, szerintük a domináns nyelv az, amely könnyebben hozzáférhető a mindennapi nyelvhasználat során, amely leginkább aktív, a beszélgetés és gondolkodás alapértelmezett nyelve, melyet a nyelvi attitűdök is befolyásolnak.

Göncz felsorolja, hogy a nyelvi dominancia mérésére milyen eszközöket használtak a múltban: az egyik lehetőség kérdőíves módszerrel vizsgálni, hogy a beszélő környezetében milyen nyelvek használatosak és milyen gyakran. A másik a nyelvi produkcióhoz kötött, ennek két fajtája van: az elsőben szólistákat kell megismételni mindkét nyelven és a felidézés sikeressége az adott nyelv ismeretét mutatja meg a szójelentés feldolgozásán és megértésén keresztül, a másodikban viszont folyamatos asszociációs feladatokat alkalmaznak, mely során minél több, a megadott hívószóhoz kapcsolódó szót kell produkálni.

Gertken, Amengual és Birdsong (Gertken et al., 2014: 209) a nyelvi dominancia mérési lehetőségeit vizsgálva kiemelik, hogy erre önbeszámoló és objektív módszerek is használhatók. Az önbeszámoló változatban a saját nyelvtudását értékeli a kutatásban részt vevő személy, míg a második esetben például szavakat idéz fel az elhangzott mondatokból. A szerzők meglátásának fontossága abban van, hogy bár a két jelenség kapcsolatban áll egymással, mégsem ugyanazt jelölik: az egyén domináns nyelvében is lehet alacsony szintű nyelvtudás. A nyelvi dominancia, mint már hangsúlyoztuk, a két nyelv nyelvi

kompetenciájának kapcsolatából eredeztethető fogalom, tehát természete is relatív (Gertken et al., 2014: 211).

Bedore és kutatótársai (Bedore et al., 2012) érdekes dologra mutattak rá a gyermekkori kétnyelvűséggel kapcsolatban: óvodáskorú és ettől fiatalabb gyerekeket vizsgálva azt állapították meg, hogy a nyelvi dominancia nagyobb valószínűséggel irányozható elő az aktuális nyelvhasználati szokásokat, a napi nyelvi gyakorlatot és rutint figyelve, mintsem a nyelvvél való első találkozás korának a számbavételét mérve. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a nyelvi tapasztalat szintjén a gyerekek számára nemcsak az fontos, hogy hallják a nyelvet, hanem az is, hogy használják azt.

Cutlerék (Cutler et al., 1992: 390) érdekes és praktikus dominancia-feltáró kérdése gyors módszert képez a nyelvi dominancia megállapítására. A kérdés a következő: „Tegyük fel, hogy komoly betegségben szenvedsz és az életedet csak agyműtéttel menthetik meg, amelynek kellemetlen mellékhatása abban van, hogy elveszíted az egyik nyelved. Melyik nyelvedet tartanád meg?” A domináns nyelv az, amelyet a személy meghagyna magának.

A jelen tanulmány egy nagyobb kutatás keretében készült, melynek célja feltárni, hatással van-e a kétnyelvűség a kognitív működésre, különösen a magas szintű irányításért, gátlásért, koordinációért felelős végrehajtó funkciókra (Perović–Đurđević Filipović, & Halupka-Rešetar, kéziratban). A projekten belül ugyanis, többek között szükséges volt megállapítani azt is, hogy melyik az adatközlők domináns nyelve. A felmérést a már említett BLP kérdőív segítségével végeztük el. A szóban forgó kérdőívet a kétnyelvűek profiljának felállítására több kutatásban is alkalmazták már (Baird, 2015; Coetsee et al., 2015; Amengual, 2016), mi is mellette döntöttünk, mert nagy előnyökkel rendelkezik: számszerűsíti a nyelvi dominanciát és ezzel könnyebben értelmezhetővé teszi azt, ugyanakkor könnyebben kezelhető és kevésbé időigényes, mint a nyelvi alapú feladatok.

A BLP kérdőív utolsó része a nyelvi attitűddel foglalkozik, azzal, hogy az egyének a második nyelv használatakor mennyire érzik önmagukat autentikusnak, vagy mennyire szeretnék anyanyelvi beszélőnek tűnni a második nyelv használatakor. Kisebbségi helyzetben a többségi nyelv a társadalmi érvényesülés eszköze is lehet (Pavlenko, 2005) és mivel a második nyelv így egyfajta erőt szimbolizál, ez kihathat a nyelvek iránti attitűdre. A nyelvi attitűdök és a nyelvtudás (beszédképesség) pozitív kapcsolatára többek között Zeinivand, Azizifar és Gowhary (Zeinivand et al., 2015) mutattak rá angolt idegen nyelvként tanuló iráni diákoknál. Lényeges mozzanatként kiemelték azt is, hogy a pozitív vagy negatív hozzáállás meghatározza a tanulásba befektetett energia szintjét is.

2. A SZERBIAI MAGYAR–SZERB ÉS SZLOVÁK–SZERB KÉTNYELVŰSÉG

A kétnyelvűség sokfajta definícióval rendelkezik. Az egyéni kétnyelvűség típusai is különböznek kialakulásuk módja szerint. Az időbeliség alapján megkülönböztetünk gyermekkori, serdülőkori és felnőttkori kétnyelvűséget. Feltétlenül hangsúlyozni kell azonban, hogy a kétnyelvűség nem állapot, amit az ember örök időre megszerzett magának, hanem egy dinamikus folyamat, amely felejtésnek, cserének, nyelvkeveredésnek van kitéve (Zydatiř, 2000). A nyelvtudás kompetenciaszintje alapján a kétnyelvűség lehet kiegyensúlyozott, szimmetrikus, vagy aszimmetrikus, domináns. Klein (Klein, 2011: 3.2) szerint „általában a környezet nyelve – elsősorban kisebbségi helyzetben levőknél – a domináns nyelv, vagy erős nyelv”. A nyelvtudás szintje szerint egy kétnyelvű beszélő teljes mértékben, vagy csak részlegesen birtokol két nyelvet (amikor pl. valaki nem tud egyik nyelven (sem) írni, vagy olvasni). Az azonosságtudat alapján Klein úgy véli, hogy „lehet egy kétnyelvű egyén kétnyelvű és kétkultúrájú, rendelkezhet kötődési bizonytalansággal, és kötődhet egy harmadik, tehát nem a beszélt nyelvekhez kapcsolódó kultúrához is. A kétnyelvűség kiterjedése szerint lehet egyoldalú, tehát domináns közösséghez kötődhet, vagy két-többoldalú, mindkét oldalhoz kötődhet” (Klein, 2011: 3.2). Nem utolsósorban, az attitűdök szerint a kétnyelvűség lehet additív (hozzáadó, mert a két nyelvi és kulturális entitás közös, mindkét nyelvhez pozitív értékek kapcsolódnak, az egyén mindkét nyelven kommunikál és gondolkodik is), vagy szubtraktív (felcserélő, mikor az egyik nyelv magasabb társadalmi presztízséből kifolyólag az egyénben konfliktusok keletkezhetnek az otthoni nyelv és kultúra, valamint a környezet nyelve és kultúrája között).

Göncz szerint a szerbiai/vajdasági magyarok kétnyelvűsége népi és egyoldalú. A népi kétnyelvűség általában kisebbségi kétnyelvűség és a mindennapi életben való fennmaradáshoz szükséges eszköz (Göncz, 1999). „Az egyoldalú kétnyelvűségnél az egyik nyelvi csoport, a kisebbségi, kétnyelvű, a másik államnyelvi anyanyelvű csoport viszont egynyelvű” (Göncz, 1999: 98). Vajdasági kontextusban a magyar–szerb kétnyelvűség különböző aspektusait számos tanulmány taglalja, többek között Rajšli (1995, 1996); Láncz (1996); Molnár Csikós (1974, 1995, 1998, 2000); Göncz (1985, 1991, 1995, 1999, 2004b); Andrić (2002 et seq.); Čudić (2003); Mirnics (2003); Papp (2004); Vukov Raffai (2009, 2012); Grabovac (2017); Kovács Rác és Halupka-Rešetar (2017a; 2017b).

A szerbiai szlovák–szerb kétnyelvű személyek is kisebbségi létben élnek és általában otthon használják a szlovák nyelvet, míg a tágabb környezetben a szerbet. A szlovák–szerb bilingvizmust ezidáig legalaposabban Týrová (2016) írta körül, míg a szlovák kisebbség nyelvhasználatával, attitűdjével, nyelvtudásával Dudok

(1995, 2002a, 2002b, 2004, 2006, 2008); Mráz (2004), valamint Myjavcová (1996) foglalkoztak tanulmányaikban.

Amint a mondottakból kitűnik, párhuzamot lehet vonni a vajdasági magyar–szerb és a szlovák–szerb kisebbségi helyzet és kétnyelvűség fajtája között is.

3. A KUTATÁS MÓDSZERE

3.1. *A kutatás célja*

Kutatásunk egy nagyobb kutatás részeredményeit elemzi behatóbban (I. Perovic et al., kéziratban). A kutatás résztvevői az Újvidéki Egyetem hallgatói voltak, magyar–szerb és szlovák–szerb kétnyelvű egyének. Célunk az volt, hogy betekintést nyerjünk kétnyelvűségük fájába és nyelvi funkcionálásukba.

Első kérdésünk arra vonatkozott, hogy a két kétnyelvű csoport anyanyelvi, illetve második nyelvi funkcionálása eltér-e egymástól. A második kérdés kapcsán (külön-külön a két kétnyelvű csoport első és második nyelvének összehasonlításával) pedig arra kaphatunk választ, hogy melyik nyelv az erősebb és milyen téren mutatható ki esetleges hátrány a második nyelvben. A harmadik kérdés a nyelvi attitűdök kapcsolatára irányult. Ennek keretében az érdekelt bennünket, hogy mi határozza meg legjobban a második nyelvhez való pozitív hozzáállást: vajon a második nyelv tudásának szintje, a második nyelv használatának gyakorisága, vagy esetleg a nyelvtanulás története.

3.2. *A minta és az adatfelvétel*

A kutatásba az Újvidéki Egyetem hallgatói és oktatói kapcsolódtak be. A magyar–szerb kétnyelvű csoportba 23 résztvevő tartozott, míg a szlovák–szerb csoportba 19. A magyar–szerb csoportban az életkor 18–44 év között volt, az átlag 21.91 (szórás: 5.25), 5 férfi és 18 nő töltötte ki a kérdőívet. A szlovák–szerb csoportban az életkor 19–28 évig terjedt, az átlag 21.11 (szórás: 2.69), nemek szerint 3 férfi és 16 nő vett részt a kutatásban.

A kérdőív kitöltése papír–ceruza formában történt az egyetemen és körülbelül 10–20 percet vett igénybe. Ha a résztvevők számára valami nem volt teljesen érthető, a kutatásvezetők elmagyarázták a kérdéses dolgot.

3.3. Az adatfelvétel eszköze

A kutatásban a Kétnyelvű nyelvi profil kérdőívet (Bilingual Language Profile, BLP, Birdsong et al., 2012) alkalmaztuk, éspedig annak szerb nyelvű változatát. A BLP kidolgozóinak az volt a célja, hogy a kutatók számára egy hasznos és könnyen alkalmazható eszközt fejlesszenek ki a nyelvi dominancia mérésére, de akár mindennapi használatra is (Gertken et al., 2014). A kérdőív négy fő pillére, alskálája közé a következő kérdéscsoportok tartoznak:

- (a) a nyelvtanulás/nyelvelsajátítás története (6 tétel), ahol a kérdések az időbeli mutatókra vonatkoznak;
- (b) a nyelvhasználat (5 tétel), ahol a válaszokat nyelvenként százalékban adjuk meg;
- (c) a nyelvtudás szintje (4 tétel), valamint
- (d) a nyelvi attitűdök (4 tétel), ahol a válaszadás a hétfokú Likert–skála segítségével történik.

A kiértékelés menete megtalálható a következő honlapon: <https://sites.la.utexas.edu/bilingual/scoring-and-interpreting-the-results/>.

4. EREDMÉNYEK

Saját bevallásuk szerint, az adatközlők mindannyian korai bilingvisek. A magyar–szerb résztvevők közül négy illető részesült nyolc évnél kevesebb magyar nyelvű oktatásban és csupán egy illető vallotta azt, hogy soha nem járt magyar tannyelvű iskolába, de a családban mindig csak a magyar nyelvet használták. A szlovák–szerb adatközlők többsége (63%) legalább 8 évig tanult szlovák nyelven, néhányan mindössze négy osztályt végeztek szlovákul (16%), négy adatközlő (21%) pedig soha nem részesült szlovák nyelvű oktatásban, viszont születésük óta használják a szlovák nyelvet a családban.

A nyelvhasználatot illetően, a magyar–szerb csoportban – öt személy kivételével – a résztvevők gyakrabban használják a magyar nyelvet, mint a szerbet, amely inkább a baráti társalgások során, valamint az egyetemen/munkahelyen jut kifejezésre. Hasonlóképpen, mintegy 14 szlovák–szerb adatközlő (74%) használja gyakrabban, vagy több helyzetben a szlovák nyelvet a mindennapi életben, a szerb nyelv használata leginkább az egyetemhez, ritkábban a baráti körhöz fűződik.

A két nyelv tudásának szintjét a négy nyelvi készség önértékelésével méri a BLP kérdőív. Itt az derül ki, hogy a szlovák–szerb kétnyelvű csoportban az átlag minimálisan ugyan, de a második nyelv esetében magasabb, míg a magyar–szerb csoportban az anyanyelvi átlag vezet.

A kérdőív negyedik alszála a nyelvi attitűdöket méri. Az adatokból kiderül, hogy a magyar–szerb csoportban – öt illető kivételével – mindenki kisebb, vagy nagyobb előnyben részesíti a magyar nyelvet, leginkább a kultúra szempontjából. A szlovák–szerb adatközlők jelentős számának (8/19) attitűdjei egyformák a két nyelv irányában, sőt néhányan a szerb nyelvet részesítik előnyben.

Először a két csoport anyanyelvére és második nyelvére vonatkozó értékeléseiket vetettük össze. Ehhez független mintás t-próbát alkalmaztunk és 0.01-es szignifikancia szintet. Az eredményeket az 1., 2., 3. és a 4. táblázat tartalmazza.

1. táblázat. Az anyanyelv értékelésének átlagai és szórásai a magyar–szerb és a szlovák–szerb csoportban

AZ ELSŐ NYELV ÉRTÉKELÉSE	CSOPORT	N	átlag	szórás
A nyelvelsajátítás/tanulás története	szlovák–szerb	19	42.00	7.28
	magyar–szerb	23	41.51	7.01
Nyelvhasználat	szlovák–szerb	18	33.40	13.09
	magyar–szerb	23	28.28	9.97
Nyelvtudás	szlovák–szerb	19	49.58	7.38
	magyar–szerb	23	52.31	4.56
Nyelvi attitűd	szlovák–szerb	19	51.13	4.37
	magyar–szerb	23	51.22	4.48
Globális nyelvi pontszám	szlovák–szerb	19	174.36	25.69
	magyar–szerb	23	170.87	17.31

2. táblázat. A második nyelv értékelésének átlagai és szórásai a magyar–szerb és a szlovák–szerb csoportban

A MÁSODIK NYELV ÉRTÉKELÉSE	CSOPORT	N	átlag	szórás
A nyelvelsajátítás/tanulás története	szlovák–szerb	19	37.42	11.21
	magyar–szerb	23	31.21	11.51
Nyelvhasználat	szlovák–szerb	18	16.95	13.62
	magyar–szerb	23	19.83	9.44
Nyelvtudás	szlovák–szerb	19	50.42	3.67
	magyar–szerb	23	47.08	6.88
Nyelvi attitűd	szlovák–szerb	19	41.22	13.24
	magyar–szerb	23	40.56	11.74
Globális nyelvi pontszám	szlovák–szerb	19	145.12	34.33
	magyar–szerb	23	136.95	29.30

3. táblázat. Az anyanyelvi értékek összehasonlítása független mintás t-próbával a magyar–szerb és a szlovák–szerb csoportban

	t-próba	df	p
A nyelvelsajátítás/tanulás története	.224	40	.82
Nyelvhasználat	1.382	37	.17
Nyelvtudás	-1.466	40	.15
Nyelvi attitűd	-.064	40	.95
Globális nyelvi pontszám	.524	40	.60

4. táblázat. A második nyelv értékeinek összehasonlítása független mintás t-próbával a magyar–szerb és a szlovák–szerb csoportban

	t-próba	df	p
A nyelvelsajátítás/tanulás története	1.762	40	.09
Nyelvhasználat	-.774	37	.44
Nyelvtudás	1.900	40	.06
Nyelvi attitűd	.170	40	.86
Globális nyelvi pontszám	.832	40	.41

5. táblázat. Az első és a második nyelv jellemzői a magyar–szerb kétnyelvű csoportban

MAGYAR–SZERB KÉTNYELVŰEK		N	átlag	szórás
1. pár	A nyelvelsajátítás története – második nyelv	23	31.21	11.50
	A nyelvelsajátítás története – első nyelv	23	41.51	7.00
2. pár	Nyelvhasználat – második nyelv	21	19.83	9.44
	Nyelvhasználat – első nyelv	21	28.29	9.97
3. pár	Nyelvtudás – második nyelv	23	47.08	6.88
	Nyelvtudás – első nyelv	23	52.31	4.56
4. pár	Nyelvi attitűd – második nyelv	23	40.56	11.74
	Nyelvi attitűd – első nyelv	23	51.22	4.48
5. pár	Globális nyelvi pontszám – második nyelv	23	136.95	29.30
	Globális nyelvi pontszám – első nyelv	23	176.87	17.31

A táblázatokból látható, hogy az anyanyelv értékei a nyelvelsajátítás történetére, a nyelvhasználatra, a nyelvtudás szintjére és a nyelvi attitűdökre vonatkozó kérdésekben, valamint a globális nyelvi pontszám értékeiben a magyar–szerb és a szlovák–szerb csoportban nem különböznek jelentősen egymástól. Ugyanígy a második nyelv értékei sem különböznek szignifikánsan a két csoportban.

Az első és a második nyelv eredményeit is összehasonlítottuk külön a magyar–szerb és külön a szlovák–szerb csoportban azért, hogy képet kapjunk az első és a második nyelvben mutatkozó funkcionálási különbségekről.

Először a magyar–szerb csoport eredményeit mutatjuk be az 5. és a 6. táblázatban, az elsőben az átlagot és a szórást, a másodikban pedig az anyanyelv és a második nyelv értékeinek összevetését páros t-próbával.

6. táblázat. *A magyar–szerb kétnyelvűek nyelveinek összehasonlítása*

MAGYAR–SZERB KÉTNYELVŰEK		t-próba	df	p
1. pár	A nyelvelsajátítás története – második és első nyelv	-3.535	22	.002
2. pár	Nyelvhasználat – második és első nyelv	-2.138	20	.04
3. pár	Nyelvtudás – második és első nyelv	-3.273	22	.003
4. pár	Nyelvi attitűdök – második és első nyelv	-4.239	22	.000
5. pár	Globális nyelvi pontszám – második és első nyelv	-4.114	22	.000

A magyar–szerb csoportban jelentős különbségeket találtunk a nyelvelsajátítás története, a nyelvtudás, nyelvi attitűdök és a globális nyelvi pontszám terén. Ezek mind magasabb pontszámmal rendelkeznek az anyanyelvben a második nyelvvel szemben.

A szlovák–szerb csoport eredményei a 7. és a 8. táblázatban találhatóak. Az első táblázatban az átlagot és a szórást mutatjuk be, a másodikban pedig az anyanyelv és a második nyelv értékeinek összevetését páros t-próbával.

7. táblázat. *Az első és a második nyelv jellemzői a szlovák–szerb kétnyelvű csoportban*

SZLOVÁK–SZERB KÉTNYELVŰEK		N	átlag	szórás
1. pár	A nyelvelsajátítás története – második nyelv	19	37.42	11.21
	A nyelvelsajátítás története – első nyelv	19	42.01	7.28
2. pár	Nyelvhasználat – második nyelv	18	16.95	13.62
	Nyelvhasználat – első nyelv	18	33.40	13.09
3. pár	Nyelvtudás – második nyelv	19	50.42	3.67
	Nyelvtudás – első nyelv	19	49.58	7.38
4. pár	Nyelvi attitűd – második nyelv	19	41.22	13.24
	Nyelvi attitűd – első nyelv	19	51.13	4.37
5. pár	Globális nyelvi pontszám – második nyelv	19	145.12	34.33
	Globális nyelvi pontszám – első nyelv	19	174.36	25.69

8. táblázat. *A szlovák–szerb kétnyelvűek nyelveinek összehasonlítása*

	SZLOVÁK–SZERB KÉTNyelVűEK	t-próba	df	p
1. pár	A nyelvelsajátítás története – második és első nyelv	-1.282	18	.22
2. pár	Nyelvhasználat – második és első nyelv	-2.638	17	.02
3. pár	Nyelvtudás – második és első nyelv	.392	18	.70
4. pár	Nyelvi attitűdök – második és első nyelv	-2.855	18	.01
5. pár	Globális nyelvi pontszám – második és első nyelv	-2.228	18	.04

A szlovák–szerb kétnyelvűek esetében a nyelvi attitűdökben (határértékű) jelentős különbségeket találtunk az első és a második nyelv között, így e csoport esetében a nyelvi készségek hasonlóbbak a két nyelvben a magyar–szerb kétnyelvűekkel szemben, akiknél a nyelvelsajátítás története, a nyelvtudás, valamint a globális pontszám is jelentősen eltér az első és a második nyelvet összevetve.

Kutatásunk egy további kérdése az volt, hogy a második nyelvi attitűd milyen egyéb nyelvi aspektusokkal korrelál – vajon a nyelv elsajátításának történetével, a nyelvhasználattal vagy a nyelvtudással?

A magyar–szerb csoportban Spearman együtthatóját alkalmazva a következő eredményeket kaptuk: $r_s = .661$, $p = .001$. A pozitív kapcsolat a nyelvtudás és a nyelvi attitűd között jelentkezett.

A szlovák–szerb csoportban pedig a nyelv elsajátításának története és a nyelvi attitűd ($r_s = .610$, $p = .006$), a nyelvhasználat és a nyelvi attitűd ($r_s = .753$, $p < .001$), valamint a nyelvtudás szintje és a nyelvi attitűdök között mutatkozott korreláció ($r_s = .650$, $p = .003$).

A nyelvtudás magasabb szintje tehát mindkét csoportban pozitívabb másodnyelvi attitűdökkel járt, míg a szlovák–szerb kétnyelvűeknél a nyelv használatának története – a második nyelvvel való minél korábbi ismerkedés, a minél hosszabb kapcsolat és a használat gyakorisága is pozitív összefüggést mutatott a második nyelv kedvező értékelésével.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Eredményeink szerint a magyar–szerb kétnyelvű csoportban a globális nyelvi pontszám a második nyelvben 39.92 ponttal alacsonyabb, mint az anyanyelvben. A szlovák–szerb kétnyelvű csoportban ez a különbség valamivel kisebb, 29.24. Ez azt jelenti, hogy az első csoport tagjainál nagyobb a különbség a két nyelv között, hiszen minél nagyobb a pozitív vagy negatív érték az egyik nyelv javára, az a nyelv annál dominánsabb.

A két vizsgált csoport hasonló anyanyelvi és második nyelvi funkcionálást mutat. A nyelvi gyakorlatot illetően az első és a második nyelv összevetésekor a magyar–szerb kétnyelvű csoport mutatott eltéréseket: a nyelvelsajátítás története az anyanyelv javára billent, a nyelvtudás jelentősen magasabb az anyanyelv esetében és az attitűdök is pozitívabbak az anyanyelv iránt. Ezekből az eredményekből azt a következtetést lehet levonni, hogy a magyar–szerb csoportban jobban különválnak a két nyelvhez való viszonyulás, a nyelvtudás szintje, valamint a nyelvelsajátítás folyamata.

Az átlagokat figyelve a magyar–szerb csoportban az anyanyelv osztályzatai a nyelvelsajátítás története, a használat, a nyelvtudás és az attitűd vonatkozásában is magasabbak. A szlovák–szerb csoportban viszont az átlag az első nyelvben a nyelvelsajátítás története, a nyelvhasználat, az attitűd szempontjából magasabb, míg a második nyelvben a nyelvtudás kapott kicsit magasabb értékeket. Ezek közül az első és a második nyelv iránti attitűdökben szignifikáns statisztikailag a különbség.

A korrelációkat elemezve megállapítható, hogy a magyar–szerb csoportban a második nyelv magasabb szintű tudása együtt jár a második nyelv pozitív értékelésével. A szlovák–szerb csoportban a pozitív attitűd az erőteljesebb nyelvelsajátítás történetével, a gyakoribb használattal és a magasabb második nyelvi tudással mutat pozitív kapcsolatot.

Kutatásunk arra világít rá, hogy a mindennapi nyelvi gyakorlat, a tudás és a nyelvelsajátítás/tanulás menete mellett fontos számba venni az adott nyelv iránti attitűdöt is, amely lényegesen kihathat a nyelv tanulásának és használatának folyamatára.

Szabina Halupka-Rešetar, Beáta Grabovac

ASSESSING LANGUAGE DOMINANCE IN HUNGARIAN-SERBIAN AND SLOVAK-SERBIAN BILINGUALS USING THE BILINGUAL LANGUAGE PROFILE

Summary

The paper aims to compare two groups of minority language-majority language bilingual students and employees at the University of Novi Sad, Serbia (23 Hungarian-Serbian individuals and 19 Slovak-Serbian individuals) in an attempt to establish which language is dominant and to explore whether a positive attitude toward L2 correlates most strongly with proficiency in L2, frequency of use, or language history. The research presented here is part of a larger study focusing on the connection between monolingualism/bilingualism and executive functions (see Perović–Đurđević Filipović, & Halupka-Rešetar, in preparation).

The instrument used in this research is Birdsong et al.'s (2012) self-report questionnaire for assessing aspects of language dominance in bilinguals (BLP). This instrument produces a

continuous dominance score and a general bilingual profile, which takes into account multiple dimensions, including the age of L1 and L2 acquisition, the frequency and contexts of use, competence in different skills, and attitudes toward each language (see Gertken et al., 2014). The questionnaire also gives an opportunity to calculate the research participants' Global Language Score and their language dominance index.

An independent samples t-test was used, and no significant differences were found on any subscale between the scores of the Hungarian-Serbian and the Slovak-Serbian groups regarding their respective L1. The same was true for Serbian as the L2.

Next, paired-samples t-tests were used to compare the mother tongue and the second language in the two groups. In the Hungarian-Serbian group there were significant differences between L1 and L2 with respect to language history, language use, and language attitudes as well as on the Global Language Score, all of which were higher for Hungarian. In the Slovak-Serbian group, none of the subtests showed a significant difference between L1 and L2 (except a borderline value regarding language attitudes).

Language attitudes toward L2 were found to correlate with language proficiency in both groups of research participants ($r_s = .661$, $p = .001$ for the Hungarian-Serbian group and $r_s = .650$, $p = .003$ in the case of Slovak-Serbian bilinguals). In the Slovak-Serbian group of participants, a positive correlation was observed between L2 language history and L2 attitudes ($r_s = .610$, $p = .006$), as well as between L2 language use and L2 attitudes ($r_s = .753$, $p < .001$).

Key words: bilingualism, language dominance, Bilingual Language Profile, Hungarian, Slovak, Serbian.

Sabina Halupka-Rešetar, Beata Grabovac

MERENJE JEZIČKE DOMINACIJE KOD MAĐARSKO-SRPSKIH I SLOVAČKO-SRPSKIH BILINGVALA POMOĆU JEZIČKOG PROFILA BILINGVALA

Sažetak

Cilj rada je da se poredi jezički profil dve grupe dvojezičnih ispitanika, govornika manjinskog i većinskog jezika koji studiraju ili rade na Univerzitetu u Novom Sadu: 23 mađarsko-srpske dvojezične osobe, kao i 19 slovačko-srpskih bilingvala, s ciljem da se ispita koji je jezik dominantan, te da se istraži u kojoj meri pozitivan stav prema drugom jeziku (J2) korelira sa znanjem tog jezika, frekvencijom njegove upotrebe i vremenom usvajanja/učenja J2. Ovde opisano istraživanje čini jedan deo jednog znatno većeg projekta usmerenog ka proučavanju veze između jednojezičnosti/višejezičnosti i egzekutivnih funkcija (Perović-Đurđević Filipović, & Halupka-Rešetar, u pripremi).

Instrument koji smo koristili u ovom istraživanju jeste upitnik za samoprocenu različitih aspekata jezičke dominacije kod bilingvalnih osoba (BLP, Birdsong i dr. 2012), koji omogućava da se na lak i jednostavan način dobije opšti dvojezični profil ispitanika i podatak o dominantnom jeziku uzimajući u obzir dimenzije poput dobi u kome su se J1 i J2 usvojili, učestalosti i konteksta upotrebe J1 i J2, kompetencije u jezičkim veštinama i stavova prema dvama jezicima (Gertken i dr. 2014).

Primena t-testa za nezavisne uzorke ni u jednoj od dvojezičnih grupa nije pokazala značajne razlike u pogledu opšte ocene za J1 niti za J2. Pomoću t-testa uparenih uzoraka želeli smo da otkrijemo kakva se razlika između J1 i J2 može uočiti kod ispitanika. U mađarsko-srpskoj grupi ispitanika pokazalo se da postoji statistički značajna razlika između J1 i J2 u pogledu jezičke istorije, upotrebe jezika i stavova prema jeziku, kao i u pogledu opšte ocene J1 nasuprot J2. Podaci ukazuju na jasnu dominaciju J1 kod ovih ispitanika. Kod slovačko-srpskih ispitanika nijedan od podtestova nije ukazao na postojanje statistički značajne razlike (osim granične vrednosti za stavove prema J1 i J2).

Stavovi prema J2 pozitivno koreliraju sa znanjem J2 kod obe grupe ispitanika ($r_s = .661$, $p = .001$ kod mađarsko-srpske grupe, te $r_s = .650$, $p = .003$ kod slovačko-srpske grupe). U slovačko-srpskoj grupi stavovi prema J2 takođe pozitivno koreliraju i sa jezičkom istorijom ($r_s = .610$, $p = .006$), kao i sa upotrebom J2 ($r_s = .753$, $p < .001$).

Ključne reči: bilingvizam, jezička dominacija, jezički profil bilingvala, mađarski, slovački, srpski jezik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Amengual, M. (2016). Cross-Linguistic Influence in the Bilingual Mental Lexicon: Evidence of Cognate Effects in the Phonetic Production and Processing of a Vowel Contrast. *Frontiers in Psychology*, 7, 1-17. doi: 10.3389/fpsyg.2016.00617
- Andrić, E. (2002). A szerb nyelv hatása a kétnyelvű gyerekek magyar nyelvhasználatára Vajdaságban. Lengyel, Zs.–Navracsics, J. (szerk.) (2002), *V. Pszicholingvisztikai Nyári Egyetem 2002. május 26–30. – Jubileumi kötet CD-n*. Balatonalmádi: VE Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék.
- Andrić, E. (2003). A szerb nyelv hatása a magyar általános iskolás tanulók nyelvére a Vajdaságban. Gábrityné Molnár, I.–Mirnics, Zs. (szerk.) (2003), *Kisebbségi létjelenségek. Szórvány- és szociolingvisztikai kutatások*. Szabadka: MTT Könyvtár 7. 193–213.
- Andrić, E. (2004a). A vajdasági magyar gyerekek nyelvhasználatában tapasztalható környezetnyelvi hatásokról. Lakatos, P. I.–Károlyi T. M. (szerk.) (2004),

- Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcseré.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. 153–162.
- Andrić, E. (2004b). Iskoláskori kétnyelvűség Vajdaságban. Papp, Gy. (szerk.) (2004), *Mi ilyen nyelvben élünk.* Szabadka: MTT Könyvtár 9. 249–267.
- Andrić, E. (2005). Szerb lexikai hatások a vajdasági magyar nyelvben. *Anyanyelvünk szolgálatában.* Ada: A Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület jubileumi kiadványa. 44–54.
- Andrić, E. (2006). A vajdasági diákok kétnyelvűsége. *Hungarológiai Közlemények,* 37/1, 99–115.
- Andrić, E. (2007a). A vajdasági diákok kétnyelvűsége. *Nyelv, nemzet, identitás – VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus.* Debrecen/Budapest: Nemzetközi Magyarástudományi Társaság. 209–220.
- Andrić, E. (2007b). A szabadkai diákok kétnyelvűsége és magyar nyelvhasználatuk jellemzői. *Hungarológiai Közlemények,* 38/2, 52–70.
- Andrić, E. (2008). Az ürményházi diákok kétnyelvűsége és magyar nyelvhasználatuk jellemzői. *Hungarológiai Közlemények,* 39/4, 62–73.
- Andrić, E. (2009a). Dvojezičnost mađarskih đaka u Vojvodini. Vlahović, P.–Bugarski, R.–Vasić, V. (szerk.) (2009), *Višejezični svet Melanije Mikeš.* Novi Sad: Filozofski fakultet. 37–55.
- Andrić, E. (2009b). A szenttamási gyerekek kétnyelvűsége és magyar nyelvhasználata. *Hungarológiai Közlemények,* 40/4, 75–99.
- Andrić, E. (2010). Az újvidéki magyar általános iskolások kétnyelvűsége. *Hungarológiai Közlemények,* 41/4, 94–114.
- Andrić, E. (2012). Az újvidéki középiskolások magyar nyelvi tudatáról. *Hungarológiai Közlemények,* 42/1, 69–84.
- Baird, B. O. (2015). Pre-nuclear peak alignment in the Spanish of Spanish-K'ichee' (Mayan) bilinguals. *Proceedings of the 6th Conference on Laboratory Approaches to Romance Phonology,* Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project, 163–174.
- Bartha, Cs. (2005). *A kétnyelvűség alapkérdései.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Basnight-Brown, D. M. & Altariba, J. (2007). Code-switching and code-mixing in bilinguals: Cognitive, developmental, and empirical approaches. Ardila, A. & Ramos, E. (eds.), *Speech and Language Disorders in Bilinguals.* New York: Nova Science Publishers, 69–89.
- Bedore, L. M.–Peña, E. D.–Summers, C. L.–Boerger, K. M.–Resendiz, M. D.–Greene, K.–Bohman, T. M. & Gillam, R. B. (2012). The measure matters: Language dominance profiles across measures in Spanish–English bilingual children. *Bilingualism: Language and Cognition,* 15, 616–629.

- Bialystok, E.–Craik, F. I.–Klein, R. & Viswanathan, M. (2004). Bilingualism, aging, and cognitive control: evidence from the Simon task. *Psychology and Aging*, 19, 290-303.
- Bialystok, E.–Craik, F. I.–Green, D. W. & Gollan, T. H. (2009). Bilingual minds. *Psychological Science in the Public Interest*, 10, 89-129.
- Birdsong, D.–Gertken, L. M. & Amengual, M. (2012). *Bilingual Language Profile: An Easy-to-Use Instrument to Assess Bilingualism*. Austin: COERLL, University of Texas.
- Coetzee, A.W.–García-Amaya, L.–Henriksen, N. & Wissing, D. (2015). Bilingual speech rhythm: Spanish-Afrikaans in Patagonia. J. Stuart-Smith et al. (eds.), *Proceedings of the 18th international conference of phonetic sciences*. Glasgow: United Kingdom.
- Cutler, A.–Mehler, J.–Norris, D. & Segui, J. (1992). The monolingual nature of speech segmentation by bilinguals. *Cognitive psychology*, 24, 381-410.
- Čudić, M. (2003). Prilog izučavanju mađarsko-srpskih jezičkih interferencija u severnoj Vojvodini. *Filološki pregled*, 30/2, 187–205.
- Dewaele, J. M. (2004). Perceived language dominance and language preference for emotional speech: The implications for attrition research. M. S. Schmid et al. (eds.), *First language attrition: Interdisciplinary perspectives on methodological issues*. Amsterdam/Philadelphia, PA: Benjamins. 81–104.
- Dewaele, J. M. & Wei, L. (2012). Multilingualism, empathy and multi-competence. *International Journal of Multilingualism*, 9, 352-366.
- Dudok, M. (1995). Jazyková situácia a členenie slovenčiny v juhoslovanskej Vojvodine. Ondrejovič, S.–Šimková, M. (eds.), *Sociolinguistica Slovaca 1. Sociolinguistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Vydavateľstvo Veda. 216 –226.
- Dudok, M. (2002a). O prirodzenom bilingvizme. Štefánik, J. (ed.), *Bilingvizmus: Minulosť, prítomnosť a budúcnosť: Zborník príspevkov z medzinárodného kolokvia o bilingvizme konanom 22. 2. 2002 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave*. Bratislava: Academic Electronic Press. 53–61.
- Dudok, M. (2002b). Pluricentrický vývin modernej slovenčiny. Mlacek, J. (ed.), *Studia Academica Slovaca 31*. Bratislava: Stimul. 42 –50.
- Dudok, M. (2004). Pulzačné vektory enklávnej slovenčiny. Uhrinová, A.–Žiláková, M. (eds.), *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku. 32 –42.

- Dudok, M. (2006). Jazyková identita enklávnej a diasporálnej slovenčiny a preventívna lingvistika. Týr, M. (ed.), *Slovakistický zborník 1*. Nový Sad: Slovakistická vojvodinská spoločnosť. 7–18.
- Dudok, M. (2008). *Zachránený jazyk*. Nadlak: Vydavateľstvo Ivan Krasko.
- Eilola, T.–Havelka, J. & Sharma, D. (2007). Emotional activation in the first and second language. *Cognition and Emotion*, 21, 1064–1076.
- Gertken, L. M.–Amengual, M. & Birdsong, D. (2014). Assessing language dominance with the Bilingual Language Profile. Leclercq, P., Emonds, A. & Hilton, H. (eds.), *Measuring L2 proficiency: Perspectives from SLA*. Bristol: Multilingual Matters. 208–225.
- Gollan, T. H.–Salmon, D. P.–Montoya, R.–Peña, E. (2010). Accessibility of the nondominant language in picture naming: A counterintuitive effect of dementia on bilingual language production. *Neuropsychologia*, 48, 1356–1366.
- Göncz, L. (1985). *A kétnyelvűség pszichológiája*. Újvidék: Forum.
- Göncz, L. (1991). A vajdasági magyar–szerbhorvát kétnyelvűség pszichológiai kutatásai. In: Györi-Nagy, S.–Kelemen, J. (szerk.) (1991), *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II.*, Budapest: Széchenyi Társaság. 88–99.
- Göncz, L. (1995). A tannyelv hatása a tanulók személyiségfejlődésére többnyelvű környezetben. In: Kassai, I. (szerk.) (1995), *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. Budapest: Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya. 65–81.
- Göncz, L. (1999). *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest–Újvidék: Osiris Kiadó, Forum Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Göncz, L. (2004a). *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége, Nyelvpszichológiai vonatkozások*. Szabadka: MTT Könyvtár 8.
- Göncz, L. (2004b). Újabb nyelvi adalékok a vajdasági magyar beszélők nyelvhasználati szokásaihoz. In: Lakatos, P. I.–Károlyi, T. M. (szerk.) (2004b). *Nyelvjárásvetés és attitűdváltás a vajdasági magyar fiatalok körében. Nyelvvesztés, nyelvjárásvetés, nyelvcsere. A 13. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 13–25.
- Grabovac, B. (2017). *Affektív ingerek és kétnyelvűség*. Szabadka: Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar.
- Harris, C. L.–Gleason, J. B. & Aycicegi, A. (2006). When is a first language more emotional? Psychophysiological evidence from bilingual speakers. Pavlenko, A. (ed.), *Bilingual Minds: Emotional Experience, Expression, and Representation*. Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters. 232–235.

- Howell, P. et al. (2004). Comparison of exchange patterns of stuttering in Spanish and English monolingual speakers and a biligual Spanish–English speaker. Packman, A.–Meltzer, A. & Peters, H. F. M. (eds.), *Theory, Research and Therapy in Fluency Disorders: Proceedings of the 4th World Congress on Fluency Disorders, Montreal, Canada*. Nijmegen: Nijmegen University Press. 415–422.
- Klein, Á. (2011). *A nyelvelsajátítástól a nyelvtanulásig. Anyanyelvelsajátítás – kétnyelvűség – idegennyelv-tanulás*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem. http://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/nyelv_elsajatitas/index.html
- Kovács Rác, E.–Halupka-Rešetar, Sz. (2017a). Szerb és angol nyelvi attitűdök a vajdasági magyar tannyelvű 3. és 4. osztályos gimnáziumi tanulók körében. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* LXII, 149-169.
- Kovač Rac, E.–Halupka-Rešetar, S. (2017b). Korelacija između uzrasta ispitanika, učestalosti upotrebe srpskog jezika, školske ocene i samoprocene znanja kod učenika vojvođanskih srednjih škola na mađarskom nastavnom jeziku. *Nasleđe*, 38, 141-161.
- Láncz, I. (1996). A köznyelvűsödés útján. In: Láncz, I. (szerk.) (1996), *Nyelvünk – nyelvhasználatunk*. Budapest: Betli Bt. 43–53.
- Lim, V. P. C.–Lincoln, M.–Chan, Y. H. & Onslow, M. (2008). Stuttering in English-Mandarin bilingual speakers: The influence of language dominance on stuttering severity. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 51, 1522–1537.
- Mirnic, K. (2003). Nemzeti kisebbségből szórványnépeség. In: Gábrity Molnár, I.–Mirnic, Zs. (szerk.) (2003), *Kisebbségi létjelenségek*. Szabadka: MTT Könyvtár 7, 25–84.
- Molnár Csikós, L. (1974). Szociolingvisztikai vizsgálatok a Dunatájon. *Létiünk*, 4/5–6, 76–83.
- Molnár Csikós, L. (1995). A vajdasági magyar diáknyelv napjainkban. *Híd*, 59, 347–351.
- Molnár Csikós, L. (1998). Az anyanyelven való tanítás a jugoszláviai magyarok körében. In: Gábrity Molnár, I. (szerk.) (1998), *Vajdasági útkereső*. Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 191–196.
- Molnár Csikós, L. (2000). Vajdasági diákok nyelvhasználati viselkedése. In: Borbély, A. (szerk.) (2000), *Nyelvek és kultúrák érintkezése a Kárpát-medencében. A 10. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 157–163.

- Mráz, A. (2004). *Rozhovory o vojvodinských Slovákoch*. Bácsky Petrovec: Kultúra 2004.
- Myjavcová, M. (1996). *Slovenčina v kontakte so srbčinou*. Sociolingvistická a areálová lingvistika. Sociolinguistica slovacica 2. Zostavil: S. Ondrejovič. Bratislava: Veda. 100–142.
- Papp, Gy. (szerk.) (2004). *Mi ilyen nyelvben élünk*. Szabadka: MTT Könyvtár 9.
- Pavlenko, A. (2005). *Emotions and Multilingualism*. New York: Cambridge University Press.
- Pavlenko, A. (2012). Affective processing in bilingual speakers: Disembodied cognition? *International Journal of Psychology*, 47, 405–428.
- Perovic, A.–Đurđević Filipović, D. & Halupka-Rešetar, S. (kéziratban). The effects of bilingualism on cognitive functioning.
- Rah, A. (2010). Transfer in L3 sentence processing: Evidence from relative clause attachment ambiguities. *International Journal of Multilingualism*, 7, 147–161.
- Rajslí, I. (1995). Nyelvi adaptálódás és kódváltás a megváltozott körülmények között. In: Kassai, I. (szerk.) (1995), *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat. A 6. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest: Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztálya. 299–305.
- Rajslí, I. (1996). A kódváltás jelensége a fiatalok nyelvhasználatában. Ada: Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok. 68–73.
- Tamamaki, K. (1993). Language dominance in bilinguals' arithmetic operations according to their language use. *Language Learning*, 43, 239–261.
- Treffers-Daller, J. (2011). Operationalizing and measuring language dominance. *International Journal of Bilingualism*, 15, 147–163.
- Týrová, Y. (2016). *Slovensko-srbský bilingvizmus vo Vojvodine*. Novi Sad: Filozofski fakultet. <http://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/8208>.
- Vukov Raffai, É. (2009). A kétnyelvűség megítélése kétnyelvű környezetben. In: Borbély, A.–Vančóné Kremmer, I.–Hattyár, H. (szerk.) (2009), *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi Konferencia*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó.
- Vukov Raffai, É. (2012). *Az örökíró, a hémijszka, és ami körülöttük van*. Szabadka: Grafoprodukt.
- Zeinivand, T.–Azizifar, A. & Gowhary, H. (2015). The relationship between attitude and speaking proficiency of Iranian EFL Learners: The case of Darrehshehr city. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 199, 240–247.

Zydatiř, W. (2000). *Bilingualer Unterricht in der Grundschule. Entwurf eines Spracherwerbskonzepts für zweisprachige Immersionsprogramme*. Ismaning: Hueber.

<https://sites.la.utexas.edu/bilingual/scoring-and-interpreting-the-results/>